

ВИЩА ШКОЛА

НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ 3/2007

Засновник — Міністерство освіти і науки України
Виходить 6 разів на рік. Виходить з січня 2001 року

ЗМІСТ

КРЕМЕНЧУЦЬКОМУ ДПУ — 10 РОКІВ

- Михайло Загірняк.** Кременчуцький державний політехнічний університет — поєднання кращих традицій класичної освіти та новітніх технологій 3
- Михайло Загірняк, Владислав Мосьпан.** Болонський процес і вища технічна освіта 14

ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ

- Володимир Буряк.** Формування у студентів критичного стилю мислення 21

РЕЙТИНГИ ВНЗ

- Вячеслав Ямковий.** Ранжування університетів — крок до відкритості та прозорості вищої освіти 31

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА В СИСТЕМІ ОСВІТИ

- Яків Шрайберг.** Роль бібліотек у забезпеченні доступу до інформації та знань в інформаційному віці 65
- Ольга Шкира.** Бібліотека університету і реалії часу 80

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

- Джесіка Гут.** Болонський процес: вплив реформи вищої освіти на структуру та організацію докторантури в Німеччині 85

РЕЦЕНЗІЇ

- Сергій Виткалов.** Хрестоматія з історії України 95

ДОКУМЕНТИ

- Про основні завдання вищих навчальних закладів України на 2007/2008 навчальний рік** 99
- Вища освіта і наука: анотований огляд періодичних видань** 117
- Анотації** 127

ВИЩА ШКОЛА

Виходить 6 разів на рік. Видається з січня 2001 року

Науково-практичне видання

Головний редактор — С.М. НІКОЛАЄНКО,
міністр освіти і науки України, професор

Редакційна колегія: **В.Д. Шинкарук** — перший заступник головного редактора,
А.В. Кудін — заступник головного редактора,
К.М. Левківський — заступник головного редактора;
В.І. Андрейцев, В.П. Андрущенко, В.Д. Базилевич, В.С. Брюховецький, В.К. Буряк, О.А. Грішнова, С.Д. Гусарев, М.І. Іншин, О.А. Кириченко, В.Ф. Колесник, А.Є. Конверський, В.Г. Кремень, А.І. Кузьмінський, В.І. Кушерець, Н.М. Кушнарченко, М.З. Мальський, В.В. Миронов, В.І. Міщенко, І.Ф. Надольний, Л.М. Новохатько, С.М. Панчишин, Ю.Є. Петруня, П.Д. Пилипенко, М.В. Попович, І.Ф. Прокопенко, В.М. Синьов, В.Я. Тацій, Ю.Ю. Туниця, О.Л. Шевнюк, С.І. Юрій

Над випуском працювали: В.І. Карасьов, В.П. Розумний, Л.В. Кирпич, Ю.М. Заїка — відповідальний секретар, Ю.М. Проценко, С.М. Сафронова, Ю.Ю. Бабенко, О.Г. Ардашева, Л.С. Кулешова, Л.І. Жиборовська

На першій сторінці обкладинки — Михайло Васильович Загірняк, ректор Кременчуцького державного політехнічного університету імені Михайла Остроградського, доктор технічних наук, професор

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України: 21876

Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України. Свідоцтво КВ № 12864-1748ПР від 27.06.2007. Усі права застережено. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції. Редакція не обов'язково поділяє думку автора. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та іншої інформації несуть автори публікацій. Відповідальність за зміст рекламних оголошень несе рекламодавець.

Адреса редакції: 01034, м. Київ-34, вул. Стрілецька, 28.
Тел.: (044) 272-42-91; **факс:** (044) 234-23-36.
E-mail: editor@znannia.com.ua <http://www.znannia.com.ua>
Засновник — Міністерство освіти і науки України
Видавець — Товариство "Знання" України, КОО

Підписано до друку 15.10.2007. Формат 70х108 1/16.
Папір офс. № 1. Друк офс. Гарнітура Academy.
Ум. друк. арк. 11,2. Обл.-вид. арк. 11,1. Наклад 1500 примірників. Зам. № 7-1537
АТ "В-пол", 01154, м. Київ, вул. Волинська, 60.

© "Вища школа", 2007

ХРЕСТОМАТІЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ*

Наше сьогодення вирізняється посиленою увагою не лише науковців, але й широких верств населення до вивчення історико-культурної спадщини власного народу. Ця теза стає ще більш актуальною, коли йдеться про окремі сторінки в історії України, що часто мають неоднозначне, а подекуди й полярне тлумачення в різні суспільно-політичні періоди розвитку нашої держави. Йдеться про Берестецьку битву 1651 р. під проводом Богдана Хмельницького, проведення та результат якої ще й сьогодні не залишає байдужими значні кола науковців та, особливо, політиків¹. Тож з метою уточнення багатьох фактів в україно-польсько-російських взаєминах рівненськими дослідниками було здійснено спробу відтворити підготовку та хід битви, а також відгомін тих подій у науковій спадщині дослідників різних країн Європи.

Джерелом для такого пошуку стали матеріали відомого вітчизняного історика-археолога, доктора історичних наук, професора, академіка Польської академії наук, професора Краківського університету, який майже чверть століття присвятив вивченню саме цієї події, — Ігоря Кириловича Сवेशнікова, 90-річчя від дня народження якого минуло у 2005 р., а також той факт, що у 2007 р. Україна відзначатиме 350-річчя від дня смерті видатного керівника національно-визвольної війни українського народу (1648—1657 рр.) гетьмана Богдана Хмельницького, під проводом якого й було здійснено спробу здобути незалежність.

Представлені матеріали, що склали основу окремої книги, були зібрані І.К. Сवेशніковим по архівних та музейних установах Кракова, Любліна, Вроцлава, Гданська, Варшави та Львова. Проте значна їх частина через певні причини, переважно суб'єктивного характеру, не увійшла до відомої праці автора² і опублікована дещо пізніше, у пропонованому виданні³, макет якого розроблено після смерті І.К. Сवेशнікова.

Книга має чимало розділів і включає низку офіційних документів, пов'язаних власне з подією. Це універсали польського короля Яна Казимира та гетьмана України Богдана Хмельницького, а також провідника селянського повстання у Польщі О.Л. Костки-Наперського. Сюди увійшли і декілька указів російського царя Олексія Михайловича, його представникам за межами Росії (С. Прозоровському та Г. Репніну) (С. 29—33).

Окрім фрагментів відомого Білоцерківського договору від 18 вересня 1651 р., тут вміщено також численні **реляції, записки, донесення** (С. 33—50) з різних політичних таборів своїм безпосереднім керівникам, матеріали яких

* Виткалов В.Г., Пономарьова Т.О. Берестецька битва 1651 р. мовою документів: за матеріалами наукової спадщини І.К. Сवेशнікова: Хрестоматія. — Рівне: Волинські обереги, 2005. — 404 с.

¹ Див. репортажі із музею — заповідника "Поле Берестецької битви 1651 року" в періодичній пресі Рівненщини та загалом засобах масової інформації України за 25—27 червня 2006 року.

² Див. там само.

³ Сवेशніков І.К. Битва під Берестечком. — Л.: Слово, 1992. — 304 с.

також дають можливість відтворити хід підготовки цієї події та реакцію на протистояння Польщі й України у різних політичних таборах та країнах.

Ще одними важливими документами, зібраними в хрестоматії, є численні **конфесати** (зізнання полонених з обох боків) (С. 51—56), за якими можна зіставити точність тієї чи іншої інформації стосовно, зокрема, кількості військ, задіяних з обох боків, їх переміщення, настроїв серед учасників, підтримки аналізованої події місцевим населенням, оцінці важливості залучення до участі у цьому протистоянні іноземних військ тощо.

Найбільшим у збірці є розділ, присвячений **листуванню** (С. 57—156) становить особливий інтерес тому, що їхні автори не сподівалися на публікацію цієї інформації у майбутньому і тому вона є не лише конфіденційною за своєю сутністю, але й дає підстави “подивитися” на її автора сучасними очима, зіставити уже усталені погляди на те чи інше явище або особу. Стосовно ж документів, представлених у хрестоматії, то це фрагменти епістолярної спадщини гетьмана Б. Хмельницького та польського короля Яна Казимира, численних осіб з верхівки ворогуючих сторін, духовенства, зокрема патріарха Парфенія до київського та корінфського митрополитів, їхніх симпатиків і опонентів тощо.

Тут зібрані численні зразки дипломатичного листування. Розділ зберігає інформацію, так би мовити, інтимного характеру, адже несе у собі певний шарм і самого автора, і водночас засвідчує його ставлення як до події, так і до конкретного адресата, його посади, статусу в суспільстві тощо. Ці листи відтворюють не лише певний рівень духовної чи дипломатичної культури конкретних персонажів у європейській історії, їхню роль у середовищі обох ворогуючих сторін, але й розкривають те широке суспільно-політичне та культурне тло, на якому розгорталася ця подія.

Зібрані документи є важливими ще й тому, що дають змогу пересвідчитися, що прагнення позбутися сумних чи трагічних сторінок у долі конкретного народу, намагання переписати їх заново були притаманні не тільки українцям, полякам чи росіянам і не лише у XX столітті.

Водночас така велика кількість збереженої епістолярної спадщини, що представлена у книзі, дає всі підстави стверджувати, що подія ця справді непересічна в історії країн Європи, незважаючи на те, як до неї ставилися науковці чи уряди різних народів у різні часи.

Ще один розділ складають **діаріуші** (щоденникові записи), **хроніки**, **літописи**, **спогади**, **записи**. Це записи невідомих нам авторів, зроблених по гарячих слідах події (а саме у періоди 23 червня — 7 липня 1651 р.; 15 липня — 22 липня 1651 р. та 20 липня — 27 серпня 1651 р., а також **нотатки** уже визнаних дослідників — С. Освенціма, А. М'яковського та І. Майєра. Тут є і фрагменти **хронік** та **літописів** Ф. Сафоновича, Самовидця, Я. Лизогуба, Г. Грабянки, В. Дворецького, Я. Юзефовича, Я. Єрлича та ін. (С. 157—193), що тривалий час вважалися навіть офіційними документами. За цими матеріалами, вміщеними у відповідні підручники, навчалося не одне покоління молодих людей і не лише на українських теренах. Їх доповнюють спогади та автобіографічні записки відомих в Речі Посполитій осіб — А. Радзивілла, М. Єміоловського, Б. Радзивілла, М. Голинського, С. Вежбовського (С. 157—212). Ці автори представляли різні суспільно-політичні прошарки

тогочасного суспільства, по-різному ставилися як до самої події, так і до країн — учасниць цього військового протистояння. І це також є перевагою книги, адже маємо нагоду відслідковувати не лише рівень патріотизму, захоплення тією чи іншою особою різних авторів, але й побачити розсудливий, зважений погляд неупередженого дослідника на ту чи іншу подію в історії країни. Автори аналізованої збірки внесли у загальний контекст книги і матеріал (зібраний безпосередньо І.К. Свешніковим), що складається із фрагментів окремих творів істориків-сучасників Берестецької битви 1651 року. Це праці В. Коховського, П. Шевальє (“Історія війни козаків проти Польщі”), І. Пасторія (“Війна скіфо-козацька...”), П. Лінаж де Восієнна (“Справжнє походження повстання козаків проти Польщі”), Й. Шледера (“Театр Європи”), Я. Суші (“Фенікс”) та ін. (С. 212—269). Вони різні за обсягом, формою викладу матеріалу, проте “кут бачення” події їх авторами дає можливість домогтися більшої об’єктивності в оцінці тієї чи іншої події чи конкретного персонажу.

Розділ хрестоматії “Історіографія Берестецької битви” (С. 270—325) є чи не найбільшим і складається з матеріалів, відібраних самим І.К. Свешніковим. Тут вміщено фрагменти історичних розвідок XVIII — першої половини XX ст., зокрема праць П. Симоновського, А. Рігельмана. Є тут і праці європейських фахівців, таких як Соліньяк (“Загальна історія Польщі”), Й. Енгель (“Історія України і українських козаків”), Ж. Шерер (“Історія запорізьких козаків”), більше присвячених висвітленню сутності козащини, її ролі в долі європейських країн, аніж аналізу результатів самої битви. XIX століття в інтерпретації І.К. Свешнікова представлене класичними науковими розвідками М. Маркевича, Д. Бантиш-Каменського, Ю. Бартошевича, М. Костомарова, І. Каманіна, П. Меріме, С. Соловйова, М. Теодоровича, а також низкою праць К. Горського та розвідкою анонімного автора, що сховався під символом “Р”.

Із авторів, що досліджували цю подію, сам І.К. Свешніков відібрав кількох — Л. Кубалю (“Szkice historyczne”), М. Грушевського (відповідні томи його “Історії України-Руси”), К. Осипова (“Богдан Хмельницький”), І. Крип’якевича (“Богдан Хмельницький”), В. Голобуцького (“Россия и освободительная война украинского народа 1648—1654 гг.” та його ж “Запорожское казачество”) і Ф. Шевченка (“Політичні та економічні зв’язки України з Росією в середині XVII ст.”).

У залишених рукописах автора, як підкреслюють упорядники збірки, зберігся і матеріал, який логічно було б представити окремим розділом, а саме “**Берестецька битва в усній народній творчості**” (С. 326—329), де подано відомі пісні про зазначену подію. Ці твори взято із збірок, записаних свого часу М. Костомаровим на Волині.

Цікавим є й розділ “**Іконографічні джерела**”, у якому відтворена аналізована подія в пам’ятках мистецтва (С. 330—331). Тут розглядаються гравюри Б. Хмельницького (виконані ймовірно з єдиного прижиттєвого портрета українського гетьмана), полонених під Берестечком козаків та селян. Ці гравюри були виконані митцем для титульної сторінки книги І. Пасторія “Війна скіфо-козацька...” (1652 р.). Тут вміщено барельєф відомого західноєвропейського митця Ж. Тібо, майстерно зроблений ним для саркофага польського

короля Яна Казимира; чеканку і гравірування на срібній плакетці “Яків Суша відправляє подячний молебень перед іконою Хомської Богоматері після Берестецької битви”; кам'яний хрест із урочища “Монастирщина”; шашку з відкарбованою карикатурою на шляхтича на ній; скульптурні реконструкції українських та донського козаків, здійснених на підставі черепів, знайдених на козацькій переправі тощо.

Слід також звернути увагу на розділ “Археологічні джерела”, де представлено опис знахідок матеріальної культури (загальновійськових, нумізматичних пам'яток, зразків холодної, метальної, вогнепальної зброї, облаштування коней, одягу та військового спорядження, прикрас та речей релігійного вжитку, численних особистих, загальних побутових речей), що дають можливість детально відтворити не лише підготовку, хід битви, а й форму одягу, декоративного оздоблення багатьох речей, що оточували тогочасну людину, а отже — скласти більш повне уявлення про рівень мистецької і загалом духовної культури тогочасного суспільства, рівня взаємовідносин з іншими країнами.

Аналізована книга містить чимало унікальних документів, пов'язаних власне з постаттю І.К. Свешнікова: фрагменти рукописів, замальовок предметів старовини, схем розташування військ, зроблених рукою цієї людини на місці битви під час проведення археологічних досліджень.

У книзі збережено стилістику мови дослідника. Це помітно під час читання перекладів наукових праць, польських авторів, здійснених Ігорем Кириловичем. Все це демонструє високий рівень історичного мислення автора, глибину його знання польської та російської культури, звичаїв наших сусідів. Цим також представлене видання вирізняється з поміж інших і значно розширює наше уявлення про справжній дослідницький пошук, форму вираження авторської думки та робить його справді науковим.

Ще одним позитивним моментом аналізованої праці, є те, що фактично усі цитовані документи подаються з обов'язковим посиланням на джерела, які знаходяться у різних архівах країн Європи, що демонструє титанічну працю, проведenu свого часу І.К. Свешніковим у вивченні історико-культурної спадщини нашого народу, а також дає можливість досягти максимальної вірогідності оприлюднення цієї інформації.

Книга містить необхідні складові наукового джерела, зокрема — **географічний та іменний** покажчики.

І, насамкінець, зазначимо, що вихід друком цієї книги є вкрай потрібним ще й тому, що основні центри збереження документального матеріалу, пов'язаного з цією непересічною подією в історії України, — Музей-заповідник “Поле Берестецької битви 1651 року” та Рівненський обласний краєзнавчий музей переживають сьогодні далеко не кращі у своїй історії часи. Йдеться, насамперед, про збереження фондів, відповідну їх фінансову підтримку, кадрові проблеми та ін., що в умовах сьогодення є чи не найголовнішим фактором у збереженні історико-культурної спадщини та історичної пам'яті нашого народу.

Книгу надруковано згідно з “Програмою поліпшення стану забезпечення населення українською книгою та розширення мережі книжкової торгівлі у Рівненській області на 2003—2005 роки”.

Сергій Віткалов

CONTENTS

KREMENCHUK STATE UNIVERSITY IS 10 YEARS OLD

Mykhailo Zahirniak. The Kremenchuk Mykhailo Ostrograds'kyi State Polytechnical University — the Combination of the Best Traditions of Classic Education and the Latest Technologies 3

Mykhailo Zahirniak, Vladyslav Mos'pan. Bologna Process and Higher Technical Education 14

EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Volodymyr Buryak. The Formation of the Students' Critical Style of Thinking 21

RATINGS OF THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Vyacheslav Yamkovyi. Ranging Universities — a Step to the Openness and Limpidity of Higher Education 31

SCIENTIFIC LIBRARY IN THE SYSTEM OF EDUCATION

Yakiv Shraiberg. The Role of Libraries in Providing the Access to Information and Knowledge in Information Age 65

Ol'ga Shkira. The University's Library and the Realities of Time 80

FOREIGN EXPERIENCE

Jessika Gut. Bologna Process: the Influence of the Reform of Higher Education on the structure and Organization of Postdoctoral Studies in Germany 85

REVIEWS

Sergii Vytkaiov. Reading-Book on the History of Ukraine 95

On the main tasks of the higher educational establishments of Ukraine for 2007/2008 academic year 99

Higher education and science: annotated survey of the periodical publications 117

Annotations 128